

Psikoloji Çalışmaları Studies in Psychology

Başvuru | Submitted 01.05.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 28.10.2024
Son Revizyon | Last Revision Received 10.01.2025
Kabul | Accepted 25.03.2025
Online Yayın | Published Online 22.04.2025

Derleme Makalesi | Review Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Dil ve Benlik İlişkisi: Afazinin Benlik Üzerindeki Etkileri

The Relationship between Language and the Self: The Effects of Aphasia on the Self

Volkan Çiftçi¹ & Nevin Yılmaz Çiftçi²

¹ Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Adana-Türkiye

² İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, İzmir-Türkiye

Öz

Geleneksel yaklaşım, dil ve zihin arasında bir örtüşme olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım dilin zihnin aynası olduğunu savunmaktadır. Alternatif bir yaklaşım ise dilin zihnin aynası olmadığını, ancak onun en önemli özelliği olduğunu öne sürmektedir. Zihin ile bu denli bağlantılı olan dil kavramını, benlik kavramından ayrı düşünmek oldukça zordur. Bu çalışma, dil ve benlik arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. İnsan benliği ve dil yetisi, yaşamsal süreç içerisinde oluşmaktadır. Bu nedenle dil ve benlik konusu gelişimsel olarak değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu derlemenin amacı, dil ile benlik arasındaki ilişkiyi edinilmiş bir dil bozukluğu olan afazi üzerinden aydınlatmaya çalışmaktır. Dil, insanın dünyayı, kendisini ve diğerlerini anlamasında kilit bir role sahiptir. Dil ve benlik arasındaki ilişki dilin bu kilit rolüne vurgu yapılarak açıklanmaktadır. Dil dünyadaki nesneleri adlandırmaya ve olayları temsil etmeye imkan sağlar. İnsanların dil ile anlamlandırdıkları dünya hem insanların içerisinde bulundukları bir varoluş alanı hem de diğerleri ile bağ kurabildikleri bir ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır. Dil sentaks, semantik ve pragmatik bileşenlerini içeren geniş kapsamlı bir konu olarak ele alınmaktadır. Benlik ise bilinç, öz bilinç ve sosyal ilişki çerçevesinde anlaşılabilir bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, dilin söz konusu üç bileşeni ile benliğin üç bileşeni arasında bir paralellik olduğu ortaya konmaktadır. Bu kapsamda, bir dil bozukluğu olan afazinin sentaks, semantik ve pragmatik üzerindeki etkileri incelenerek, bunların sırasıyla insanın dünyaya, kendi benliğine ve diğerleri ile ilişkisine dair farkındalığında nasıl olumsuzluklar yarattığı gösterilmiştir. Dil ve benlik arasındaki ilişkinin sorgulandığı bu çalışmada, dünyanın deneyimlenmesinde, insanın kendini tanımasında ve öteki ile ilişkisinde dil nasıl bir rol oynar; afazideki dil kaybı benliği nasıl etkiler gibi önemli sorular cevaplanmaya çalışılmıştır.

Abstract

It is traditionally considered that there is a correspondence between language and the mind. That is, language is taken to be a mirror of the mind. Another view claims that language is the mind's most essential component. It is difficult to separate language, so closely linked with the mind, from the concept of self. This study aims to clarify the relationship between language and the self. The human self and language are constructed through a temporal process. Therefore, the concepts of self and language need to be evaluated developmentally. The purpose of this study is to shed light on the relationship between language and self through aphasia. This relationship is presented by emphasizing the key role language plays in a person's understanding of the world, themselves, and others. The world, in which people name objects and represent events through language, is defined both as a realm of existence in which humans reside and as a network of relationships that allows connection with others. Language is considered a comprehensive subject that encompasses syntax, semantics, and pragmatics. The self is viewed as a concept that can be understood within the framework of consciousness, self-consciousness, and social relation. The study demonstrates a parallel between the three components of language and those of the self. By examining the effects of aphasia on syntax, semantics, and pragmatics, the study demonstrates how this disorder negatively

“ Atf | Citation: Çiftçi, V., & Yılmaz Çiftçi, N. (2025). Dil ve benlik ilişkisi: Afazinin benlik üzerindeki etkileri. *Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology*, 45(1), 64-78. <https://doi.org/10.26650/SP2024-1476780>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Çiftçi, V. & Yılmaz Çiftçi, N.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Volkan Çiftçi vciftci@atu.edu.tr

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology

<https://sp.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2602-2982

impacts a person's awareness of the world, their own self, and their relationships with others. This study attempted to answer crucial questions such as the role of language in experiencing the world, understanding oneself, and relating to others, as well as how the loss of language in aphasia affects the self.

Anahtar Kelimeler Dil · benlik · afazi · dil bozukluğu · zihin · (öz)bilinç

Keywords Language · self · aphasia · language disorder · mind · (self)consciousness

Extended Abstract

There is a close relationship between language and the self. A comprehensive exploration of language requires examining syntax, semantics, and pragmatics. Syntax deals with the structured arrangement of linguistic expressions, semantics focuses on generating meaning from these arrangements, and pragmatics emphasizes how expressions change with context, bringing social relations into focus. The concept of the self is understood in terms of consciousness, self-consciousness, and social relationships. From an evolutionary perspective, the brain has developed specialized mechanisms to process information about the world, recognize itself, and communicate with others (Heatherton et al., 2007). Consciousness means to perceive, feel, and respond to the world (Armstrong, 1981), while self-consciousness requires organizing and understanding mental states, i.e., it is the “awareness of awareness” (Carruthers, 2000) and the capacity for self-reflection (James, 1890/1950). Social interaction becomes complex and refined through language (Austin, 2020; Vygotsky, 1998), enabling us to build relationships. Therefore, language and the self can be viewed as structures encompassing the world, oneself, and social relationships. This study proposes that the structure of language (syntax-semantics-pragmatics) mirrors the structure of the self (consciousness-self consciousness-social relations). By analyzing these three common components, the study seeks to illuminate how aphasia affects the perception of self. Reviewing the extensive literature on aphasia's impact on language and communication, this research aims to address the following questions: What is the relationship between language and self? How does language impairment in aphasia affect the self? Before answering these questions, detailed explanations of language, self, and the world are necessary.

Language, the World and the Self

The ability to use *language* is unique to humans (Chomsky, 2018; Pinker, 2021). However, being a competent speaker requires a developmental process (Crick, 1997; Skinner, 1957). Similarly, the self develops through experience (Crocker & Canavello, 2012; Mead, 1934; Vygotsky, 1998). An infant cannot speak the language proficiently; therefore, it is challenging to consider the infant as possessing a fully developed self (Eagleman, 2022a). Over time, the infant acquires characteristics typical of an adult, such as abstract thinking, humor, reasoning, and existential inquiry (Dumoutheil, 2014; Piaget, 1954/2000). Language and the construction of the self seem to be complementary processes.

In addition to its objective meaning, the term *world* also encompasses other people and social relationships (Kelly, 1955/1991; Heidegger, 2008; Sartre, 2009). Naming objects, describing events, and representing facts by language enable us to make sense of the world (Lycan, 2022). On the other hand, language is the expression of thoughts in spoken/written form (Martinich, 1996). Language makes communication with other people (an essential part of the world) possible.

In this study, the term “*self*” refers to a complex entity that consciously interacts with the world (Eagleman, 2022b; Hume, 2009) and is considered self-conscious (Carruthers, 2000; Damasio, 2022; James, 1890/1950; Kant, 2015). It possesses mental states such as emotions and thoughts (Descartes, 1993, 2006; Locke, 2013), maintains its identity over time (Garrett, 2002; Locke, 2013), and is socio-culturally defined (Marx ve Engels 2004; Mead, 1934; Vygotsky, 1998). Research on the self suggests that consciousness, self-consciousness, and social relations are essential elements of the self.

Consciousness of the world requires expressing sense data through grammatical and logical linguistic structures. Additionally, self-consciousness deepens through linguistic self-expression. Finally, social interaction, which makes communication possible, relies on language. Given these explanations, a strong relationship between language and the self is expected to be evident. At this point, closely examining language acquisition and exploring the language-self relationship in the context of language development will clarify the framework of the study.

Language Acquisition and the Self

Infants are beings capable of producing only meaningless sounds; however, these sounds quickly transform into syllables, then meaningful words, and eventually into sentences (Bleile, 2004). In the early years, babies can only express themselves by crying and/or vegetative sounds; then, they gradually evolve into adults who perceive the world, express their emotions/thoughts and communicate with others via verbal language. From the very beginning, babies have an intention to communicate (Vygotsky, 1998). When exposed to verbal language, babies *discover* that everything has a name and meaning (Vygotsky, 1998). At this stage, semantics gain importance in communication. Starting from sounds, the baby acquires the syntactical rules of language. Using linguistic knowledge, they can communicate more effectively with others and socialize (pragmatic development) (Owens and Farinella, 2019). At this point, it would be appropriate to explain the similarities between language structure and self-structure.

Relationship Between Language and the Self: Syntax, Semantic and Pragmatic

The self has been defined as a concept that can be understood through consciousness, self-consciousness, and social relationships. The self develops throughout life and should be approached from a developmental perspective. Language consists of three components: syntax, semantics, and pragmatics. (Morris, 1938). The relationship between the self and language can be better understood by defining these three components.

Syntax

Syntax deals with the principles and processes that determine how sentences are constructed in a language (Chomsky, 1957/2002). Formal organization is a necessity in the process of the mind's understanding of the world. This feature of the mind implies being conscious. With this feature, humans can ensure the systematic arrangement of linguistic expressions. Consciousness also emerges as a prerequisite for the rules and principles of the elements of language (syntax).

Semantics

Semantics investigates how linguistic expressions establish a connection with the world and carry specific meanings (Lycan, 2022). Humans are capable of creating meaningful coherence from the data in the world. They also attribute meaning to their mental states and behaviors by organizing and interpreting them (Gazzaniga, 1978). Through these meaningful thoughts, they gain knowledge about themselves. To be self-conscious, mental contents should be expressed linguistically. In this case, semantics requires assuming self-consciousness.

Pragmatics

Pragmatics considers how a linguistic expression is used by the speaker in terms of context, purpose, and audience (Austin, 2020; Bates, 1976). As socio-political beings (Aristotle, trans. 1975), humans cannot be thought apart from social relationships (James, 1890/1950; Mead, 1934; Vygotsky, 1998). The self extends beyond the body through communication and social interaction. This indicates the relation between pragmatics and social interaction.

Effects of Aphasia on the Self

The relationship between language and the self, particularly under the impacts of aphasia, presents an interesting subject. Having problems in language structures such as syntax, semantics, and pragmatics can lead to profound transformations in the perception of the self. Aphasia is often caused by cerebrovascular events (CVEs) that damage areas of the brain related to linguistic functions, especially in the left hemisphere. It impairs one's ability to comprehend and produce language (Ardila, 2014). The manifestation of aphasia varies by affected brain regions, leading to different symptoms (Basso, 2003); for example, one person may struggle to understand sentences, while another may lose the ability to select the right words (Damasio, 1992).

This language disorder is not merely a medical issue but also a psychological and social one. *The International Classification of Functioning, Disability and Health* (ICF) approach emphasizes the need to consider aphasia from a broader perspective, including body functioning/structure, environment, social participation and self/identity (Simmons-Mackie & Kagan, 2007). This multifaceted impact means that aphasia sufferers often experience significant changes in personal identity, social roles, and relationships; this indicates that they might not feel like the same person they were pre-aphasia (Simmons-Mackie & Elman, 2011).

To form the self, one must be able to remain the same over time, in other words, to preserve personal identity (Damasio, 2022; Locke, 2013). Interviewing aphasic individuals, Taubner et al., (2020) asked them whether they still felt like *the same person* after aphasia. These individuals, emphasizing the distinction between pre- and post-aphasia,

express that they are no longer the same person. Aphasia patients frequently express a sense of self-loss, reporting that they "are not the same person as before" (Hinckley, 2006). Language loss is thus deeply tied to the concept of self, as it hinders the expression of one's inner thoughts and the organization of external stimuli, which are essential elements in forming self-awareness. In the early stages of aphasia, people tend to idealize their former selves (Brumfitt, 1985, 1993). The change in the self is so dramatic that some individuals often view aphasia as a form of "identity theft" (Shadden, 2005).

Syntax is one of the language components affected in aphasia (Benson, 1979). According to Damasio (1992), the essence of aphasia is the disruption of the mechanisms used in linguistic processing and translating thoughts into language. Individuals with Broca's aphasia typically exhibit limited language production, showing agrammatical features (Ardila, 2010, 2014). The impairment of syntax negatively affects these individuals' ability to organize linguistic input and process sensory data, which is indispensable for the consciousness of the world.

Focusing on semantics, Broca's cases have challenges in naming, understanding and producing irony, metaphorical and abstract words (Sheppard & Sebastian, 2021). In Wernicke's cases, the situation is more severe since linguistic productions lack meaning (Ardila, 2010). This condition, referred to as "empty speech" makes it difficult to express their thoughts meaningfully. In the absence of this, semantic impairments negatively affect individuals' self-consciousness.

Pragmatic aspects, which are essential for social interaction, are also impacted in aphasia. In such cases, aphasic individuals distance themselves from social participation and become isolated. This isolation due to communication barriers damages social networks; it further leads to the erosion of the self. Ultimately, aphasia's impact on syntax, semantics, and pragmatics illuminates how integral language is to the formation and preservation of the self. This suggests that language loss through aphasia represents not only a loss of communication but also a transformation of identity itself.

Discussion

The study showed that there is a relationship between the self and language, focusing on aphasia. This study also attempts to illustrate this by asserting that the dimensions of the self (consciousness, self-consciousness, and social relation) correspond closely with the components of language (syntax, semantics, and pragmatics). Findings of the research on aphasia cases conclude that language loss could indeed be a form of the loss of self.

In some cases of aphasia, individuals become unable to use the rules of language; their verbal productions seem to be agrammatical (Ardila, 2014; Basso, 2003). For the listeners, these people sound like uttering chaotic voices that make no sense. They simply cannot manage to organize linguistic elements into an organized and rule-governed unity. Since the conscious awareness enables the perceptual organization of the world, these aphasics, due to problems with syntax, might have problems with that as well.

Some other cases of aphasia have problems with semantics (Basso, 2008; Sheppard and Sebastian, 2021). The linguistic productions of these cases lack meaning (Ardila, 2010). This condition, referred to as *empty speech*, will also affect the individual's self-awareness. Based on these points, while discussing the relationship between the self and aphasia, Shadden (2005) characterizes aphasia as identity theft. These studies demonstrate that aphasia negatively affects individuals' awareness of themselves (Hinckley, 2006; Taubner et al., 2020), that is, their self-consciousness.

When social relations are considered a component of the self (Shadden, 2005), the changing pragmatic nature of aphasia and the resulting communication disorder inevitably affect social relationships and, consequently, the self. A person who cannot express themselves without language and has difficulty in interacting with others experiences social isolation and loneliness (Nyström, 2006). These feelings lead to the individual's alienation from others. This distance from the social relationships gradually diminishes the perception of the self, even threatening to destroy it.

Aphasia actually leads individuals into a kind of loneliness. Nyström (2006) considers aphasia as a form of *existential loneliness* due to these effects. Individuals with aphasia experience emotional, cognitive, social, and existential problems (Musser et al., 2015). Brumfitt (1985; 1993) argues that individuals with aphasia lose their previous self. Later researchers take a step further and view aphasia as an *identity theft* (Shadden, 2005). In light of the above explanations, aphasia causes a person to lose their sense of self. Answering the question "who am I?" becomes more difficult for individuals with aphasia.

Dil ve Benlik İlişkisi: Afazinin Benlik Üzerindeki Etkileri

Dil ile benlik (*self*) arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Dil konusundaki kapsamlı bir araştırma, sentaks, semantik ve pragmatik öğelerin detaylı bir şekilde çalışılması ile olanaklıdır. Sentaks, dilsel ifadelerin kurallı bir şekilde düzenlenmesini konu edinir. Semantik, kurallı bir şekilde düzenlenen bu ifadelerden anlamlı birlikler üretilmesine odaklanır. Pragmatik ise dilsel ifadelerin bağlama göre nasıl değiştiğine vurgu yaparak sosyal ilişki konusunu öne çıkarır. Benlik kavramı temel olarak *bilinç*, *özbilinç* ve *sosyal ilişki* çerçevesinde anlaşılabilir. Evrimsel olarak bakıldığında, benliği ortaya çıkaran beynin, dünyadaki bilgileri işleme, kendimizi tanıma ve diğerleri ile nasıl iletişim kuracağımız konusunda özelleşmiş mekanizmalar geliştirdiği görülür (Heatherton ve ark., 2007). Benlikten bahsedebilmek, dünyayla bilinçli bir ilişki kurmayı, kendinin farkında olmayı ve diğerleriyle iletişim kurabilmeyi gerektirir. Dünyayla bilinçli bir ilişki kurmak, duyu verilerini belirli bir şekilde düzenlemeyi şart koşar. Bilinç, insanın dünyayı algılama, hissetme ve ona tepki vermesidir (Armstrong, 1981). Kendinin farkında olmak, zihinsel durumları (düşünce, duygu vb.) bütüncül bir şekilde organize edip onları anlamayı içerir. Özbilinç olarak anlaşılabilir bu kavram, dünyanın “bilincinde olduğumuzun bilinci” (Carruthers, 2000); zihin içeriklerimizin farkında olmamız (Damasio 2022); kendimiz üzerine düşünebilmemiz (*reflection*) (James, 1890/1950) anlamlarına gelir. İletişim ise sosyalleşmeyle gerçekleşir; başka bir deyişle, iletişim, ilişki kurma yeteneği ile olanaklıdır. Sosyal iletişim, dil ile gelişip kompleks bir hale gelir. (Austin 2020; Vygotsky, 1998). Dil ve benlik, bu açıklamalar ışığında, dünyayı, insanın kendisini ve sosyal ilişkilerini içeren yapılar olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, dil ve benlik ile ilişkilendirilen söz konusu üç özellik arasında bir paralellik kurularak, dilin yapılanmasının (sentaks-semantik-pragmatik) benliğin yapılanmasının (bilinç-özbilinç-sosyal ilişki) bir yansıması olduğu iddia edilmektedir. Bu yapılanmanın üç ortak bileşeni analiz edilerek, afazi vakalarında benlik algısının nasıl etkilendiği aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Afazi vakalarının yaşadığı dil ve iletişim güçlüklerine dair kapsamlı bir bilimsel literatür bulunur. Literatürdeki bu veriler incelenerek, aşağıdaki sorulara cevap vermek amaçlanmaktadır: Dil ile benlik arasında nasıl bir ilişki vardır? Dil bozukluğu yaşayan afazili kişilerin *bilinç*, *özbilinç* ve *sosyal ilişki* üzerinden tanımlanan benliklerine ne olur? Bu sorulara cevap vermeden önce dil, benlik ve dünya terimlerinin detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir.

Dil, Dünya ve Benlik

Dil, insanların dünyayı anlamasında, düşüncelerini ifade etmesinde ve diğer insanlarla ilişki kurmasında kilit bir rol oynamaktadır (Lycan, 2022). İletişimi olanaklı kılan bu sistematik yapı, insanların nesneleri adlandırmasına, olayları betimlemesine ve olguları/durumları resmetmesine yarar.¹ Zihin ile dünya arasında bir köprü işlevi gören dilin, bu özelliği ile hem zihnin hem de dünyanın yapılanmasını yansıttığı düşünülebilir. Dil, zihnin dünyayı bilme sürecinde bir aracı konumundadır. Öyleyse dilin doğasını anlama çabası, benliği ve dünyayı anlamaya katkıda bulunur (Martinich, 1996). Vygotsky (1998) düşüncenin, konuşma olmadan *keşfedilemeyeceğini* söyler ve yaşamın ilk iki yılında ayrı ayrı gelişen dil ve düşüncenin, iki yaş itibarıyla kesiştiğini ifade eder. Dolayısıyla, dil gelişimiyle birlikte düşünce de gelişir.² Düşünce karmaşılaştıkça dil, dil karmaşılaştıkça düşünce de karmaşılaştıkça ve gelişir.

Dil kullanabilme yetisi insana özgüdür (Chomsky, 2018; Pinker, 2021). Ancak dilde yetkinleşmek bir gelişim sürecine ihtiyaç duyar (Crick, 1997; Skinner, 1957). Benlik de dil gibi bir gelişim ve oluşum sürecinden geçen, deneyim ile şekillenen bir yapıdır (Crocker ve Canavello, 2012; Mead, 1934; Vygotsky, 1998). Bu nedenle, henüz dilsel-bilişsel gelişimi tamamlanmamış bir bebek, dili yetkin bir şekilde konuşamaz. Bu bebeği bir *ben* olarak

¹Göndergeci anlam kuramı (*referential theory of meaning*) sözcüklerin dünyadaki nesneleri adlandırmaya yaradıklarını ve etiket işlevi gördüklerini iddia eder (Lycan, 2022). Bu kuram bir sözcük ile göndergede bulunduğu nesne arasında birebir örtüşme olduğunu savunur.

²“Çocuğun entelektüel gelişimi, düşüncenin toplumsal araçlarına, yani dile egemen olmasına bağlıdır” (Vygotsky, 1998).

kabul etmek güçtür (Eagelman, 2022a). Bir bebeğin gelişimi izlendiğinde, dil becerisinin her geçen yıl daha çok ilerleme kaydettiği gözlenir. Bebek soyut düşünme, mizah yeteneği, akıl yürütme becerisi, varoluşsal sorgulama gibi yetişkin bir insana dair özellikleri yaşamsal süreç içerisinde edinmeye başlar (Dumontheil, 2014; Piaget, 1954/2000). Dil ve düşüncenin gelişimi ile benlik oluşturma bağımsız iki farklı durum olmaktan ziyade, birbirine paralel ilerleyen, benzer süreçler sonucu gerçekleşen ve birbirini tamamlayan madalyonun iki yüzü gibi görünmektedir. *Benlik*ten bahsedebilmek için dilsel (ve bilişsel) gelişimin tamamlanmış olması gerekir.

Dünya, öncelikle insanların içerisinde bulundukları çevreyi belirtmesi açısından nesnel ve edilgen bir varlığa gönderme yapar. Ancak, dünya kavramı, bir bilgi nesnesi olmasına ek olarak, diğer insanları ve onlarla kurulan sosyal ilişkileri de kapsar (Kelly, 1955/1991; Heidegger, 2008; Sartre, 2009). Dil, bu geniş anlamıyla dünyayı anlamak ve onunla ilişki kurmak için hayati bir araçtır. Nesneleri adlandırmak, olayları betimlemek ve olguları/durumları temsil etmek, dünyayı anlamak dil ile yapılan başlıca şeylerdir (Lycan, 2022). Öte yandan dil, düşüncelerin sözlü ve yazılı ifadesidir (Martinich, 1996). İnsanın kendi düşüncelerini organize edebilmesi, onları düzenli bir yapıda kurgulaması ve anlamlı bütünlükler halinde bir çıktı olarak ortaya koyması dil ile mümkündür. Bu sayede dünyanın önemli bir parçası olan diğer insanlarla iletişim olanaklı hale gelmektedir.

Bu çalışmada, benlik ifadesiyle bilişsel kapasitesi gelişmiş, duyu verilerini örgütlü bir şekilde algılayıp dünyayla *bilinçli* bir ilişki kuran (Eagelman, 2022b; Hume, 2009), kendine dair algısının gelişmişliği ile *öz-bilinçli* kabul edilen (Carruthers, 2000; Damasio, 2022; James, 1890/1950; Kant, 2000), duygu ve düşünce gibi zihinsel durumların taşıyıcısı (özne) olan (Descartes, 1993, 2006; Locke, 2013), zamanda özdeşliğini koruyan (Garrett, 2002; Locke, 2013), sosyo-kültürel olarak belirlenmiş (Marx ve Engels, 2004; Mead, 1934; Vygotsky, 1998), diğer insanlarla dil yeteneği ile etkileşim içerisindeki karmaşık ve örgütlü bir birlik olan varlık kastedilmektedir. Benliğe ilişkin bu çalışmalar *bilinç*, *öz-bilinç* ve *sosyal ilişki* kavramlarının benliğin asli, başka bir deyişle kurucu (*constitutive*) özellikleri olduğuna işaret etmektedir.

Dilin benlik ve dünya ile olan karmaşık ilişkisi bu konuya farklı bakış açılarından yaklaşmayı gerektirir. Dilbilim alanında Chomsky'nin (2018) dilin yapısı, ilkeleri ve kurallarını merkeze aldığı çalışmaları sentaksı öne çıkarır. Dil felsefesi alanında, gönderge (*reference*), doğruluk ve anlam gibi kavramları inceleyen Frege (1884/1948) ve Russell (1905) gibi düşünürler semantik alanının önemini ortaya koyar. Ancak dilin insan yaşamındaki konumu ve rolü elbette bunlarla sınırlı değildir. Wittgenstein (2020) ve Austin'in (2020) çalışmaları, insanların sosyal ilişkilerinde dilin oynadığı rolü inceleyerek pragmatik odak noktası yapar. Dil, bu özellikleri ile hem soyut ve kuramsal hem de somut ve pratik yönleri olan bir yapıdır.

Benlik, dil ve dünya arasındaki ilişkinin açıklanması (a) insanın dünyaya yönelik farkındalığı (*bilinç*), (b) kendine yönelik farkındalığı (*öz-bilinç*) ve (c) diğerleri ile ilişkisine yönelik farkındalığı (*sosyal ilişki*) birlikte ele alındığında olanaklıdır. Bu üç-katmanlı farkındalık sayesinde insan zihni, dünyadaki yerini, kendini ve diğerlerini anlayabilir. İnsanın dünyaya dair farkındalığı, onu gramatik ve mantıksal bir dilsel yapıya dökmesi ve bu şekilde ifade etmesini de gerektirir. Bunun yanında, insanın kendine dair farkındalığı, kendini tanı(mla)ması, yani dilsel olarak ifade etmesi ile derin bir kavrayışa dönüşebilir.³ Son olarak, insanın sosyal ilişkilere yönelik farkındalığı, iletişimi olanaklı kılan dil ile mümkündür. Bu açıklamalar ışığında, dil ve benlik arasında güçlü bir ilişki olduğunun ortaya konacağı iddia edilmektedir. Bu noktada dil edinimine daha yakından bakmak ve dil-benlik ilişkisini dil gelişimi sürecinde ele almak, çalışmanın çerçevesini daha anlaşılır kılacaktır.

³James (1890) benliği/kendiliği (*self*) iki yönlü olarak anlar: üzerine düşünülen bilgi nesnesi (*me*) olarak ve kendini düşünen, deneyimleyen özne (*I*) olarak. Ancak, bu çalışmada benlik derken nesnel ve öznel bu iki yön birlikte ele alınmaktadır.

Dil Edinimi ve Benlik İlişkisi

Dil gibi kompleks bir sistemin nasıl edinildiğine dair kuramlar incelendiğinde, birtakım farklılıklara rağmen, sağlıklı bir fiziksel altyapı (sinir sistemi, motor-duyusal sistemler gibi) ile dil girdisinin gerekliliği (sosyal bir ortamda dile maruz kalma) kuramların ortak noktası gibi görünmektedir (Plunkett, 1977). Bebeklerin karmaşık dilsel sistemi edinmesi için hem bilişsel ve zihinsel bir altyapıya sahip olması hem de o dile uygun-yeterli bir süre ve miktarda maruz kalması gerekmektedir (Bloom ve Lahey, 1978).

Bebekler dünyaya geldikleri ilk aşamada yalnızca vejetatif sesler çıkaran, çeşitli vokalizasyonlar yapabilen canlılarken, bu sesler kısa süre içinde hecelere, oradan anlamlı sözcüklere, sözcük öbeklerine ve sonra da cümlelere dönüşmektedir (Bleile, 2004). Kendini yalnızca ağlayarak ifade edebilen bebekler, gelişimleri ilerledikçe dünyayı algılayan, sözlü dil kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade edebilen ve diğerleriyle iletişim kurabilen birer yetişkin olmaktadır. Anlamsız seslerden karmaşık cümlelere olan bu yolculuk ele alındığında, bebeklerin dil gelişimiyle birlikte zaman içerisinde nasıl bir benlik oluşturduğu dikkate değer bir konudur.

Vygotsky (1998) bebeklerin ürettikleri her sesin, henüz ilk günden itibaren aslında iletişim kurma niyeti olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla yaşamın ilk günlerinden başlayarak dil ediniminin pragmatikten doğduğu söylenebilir. Dil ediniminin her aşamasında temel amaç başkalarıyla iletişim kurmaktır (Tomasello, 2005). Bu doğrultuda insan yaşamının henüz ilk zamanlarından itibaren pragmatikğin önemi ortaya çıkmaktadır. Sesler çıkararak diğerleri ile iletişim kurabildiğini ve sosyalleşebildiğini fark eden bebek, sözlü dile maruz kaldıkça etrafındaki her şeyin bir ismi olduğunu ya da duyduğu her bir sözcüğün bir anlamı olduğunu keşfeder (Vygotsky, 1998). Bu noktada, iletişimde semantik önem kazanır. Seslerden başlayarak, dile ait her şeyin kurallar dizini çerçevesinde üretildiğini öğrenen bebek, dilin sentaktik sistemini anlamaya ve edinmeye başlar.

Sentaks, semantik ve pragmatik bileşenler açısından ele almak gerekirse, dil edinim süreci basitten karmaşığa doğrudur (Leonard, 2000). Zaman içerisinde, çocuklar daha karmaşık ve uzun cümleler kurabilir (sentaks gelişimi); daha fazla sözcüğün anlamını (semantiğin nicel gelişimi) ve bir sözcüğün gelebileceği tüm anlamları (semantiğin nitel gelişimi) öğrenir (Verheoven, 2014). Bunlardan faydalanan çevresinde bulunan diğer insanlarla daha etkili ve yoğun iletişim kurabilir, sosyalleşebilirler (pragmatik gelişim) (Owens ve Farinella, 2019). Bu noktada, dil yapılanmasının ve benlik yapılanmasının arasındaki benzerliğin açıklanması yerinde olacaktır.

Dil ve Benlik İlişkisinde Sentaks, Semantik ve Pragmatik

İnsan benliği, *bilinç*, *özbilinç* ve *sosyal ilişki* üzerinden anlaşılabilir bir kavram olarak tanımlanmıştır. Benlik doğum ile başlayan, yaşamsal süreçte zamansal olarak oluşan ve gelişimsel olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Dil edinimi, dilin yapısını öğrenmek, farklı göstergeleri [*sign*] ilişkilendirip anlamaya başlamak ve bu sayede diğerleri ve dünya ile anlamlı bir ilişki kurmak ile mümkün olmaktadır. Gösterge kuramı, bu özellikleri açıklayan üç kategoriye ayrılır: sentaks, semantik ve pragmatik (Morris, 1938). Dilbilimsel yaklaşıma göre de dil, biçim (sentaks), içerik (semantik) ve kullanım (pragmatik) olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır (Bloom ve Lahey, 1978). Benlik ile dil arasındaki ilişki sentaks, semantik ve pragmatik bileşenlerinin incelenmesiyle daha iyi anlaşılabilir.

Sentaks

Sentaks, bir dilin ifadelerinin dilbilgisi kurallarına uygunluğunu inceleme konusu yapmaktadır. Sentaks, bir dilde nasıl cümle kurulacağını belirleyen ilke ve süreçlerin çalışma alanıdır (Chomsky, 1957/2002). Başka

bir deyişle, dili oluşturan elemanlardan (sözcük, deyimler vb.) dilsel yapıların nasıl oluşturulduğuna dair kuralların ve ilkelerin sistematik olarak çalışılmasıdır (Carnap, 1919).

İnsan, dünyayı algılama sürecinde duyu verilerini bir araya getirerek onları belirli bir biçimde düzenlemektedir. Algı (*perception*), çevreden gelen duyu uyarıcıların beyin tarafından belirli bir düzene sokularak örgütlü bir deneyime dönüştürülme sürecidir (Epstein ve ark., 2022). Bu biçimsel düzenleme özelliği, zihnin dünyayı anlama sürecinde zorunlu bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, duyu verilerinin belirli bir biçimde düzenlenmediği durumda algı gerçekleşmez. Bu da söz konusu verilerin, ilişkisiz çokluklar olarak kaotik bir biçimde gözlemlenmesine yol açar. Böyle bir durumda, duyu verileri örgütlü bir şekilde düzenlenmediği için bilgidan bahsedilemez. Dünyaya yönelik algı ve bilginin oluşmadığı böyle bir durum, haliyle *bilincin* ortaya çıkmasının önünde bir engeldir.⁴ İnsan, zihnin bu algısal organizasyon özelliği ile dilsel ifadelerin kurallı bir şekilde düzenlenmesini sağlayabilir. Başka bir deyişle, bu özellik sentaks ile ilişkilendirilebilir. Dünyanın örgütlü bir biçimde algılanması olan bilinç, dilin elemanlarının kural ve ilkeleri (sentaks) için de bir ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Semantik

Morris'in (1938) yaptığı sınıflamanın ikinci elemanı semantiktir. Semantik, dilsel ifadelerin nasıl bir anlama sahip oldukları ve dünyadaki nesnelere nasıl karşılık geldikleri ile ilgilenir. Bu bağlamda semantik anlam konusu üzerine yoğunlaşır. Semantik, insanın dünyayı anlamasında merkezi bir konum işgal eder. Dilsel ifadelerin nasıl olup da dünya ile bir bağ kurarak belirli bir anlam taşıdıklarını çalışma konusu yapar (Lycan, 2022).

Deneyim duyu organları ile edinilmiş verilerden bilgi ve beceri edinme süreci olarak tanımlanabilir. İnsan dünyadaki verilerden anlamlı bir bütünlük oluşturma konusunda yetenekli görünmektedir (Bkz. Gazzaniga, 1978). Ayrıca insan, duyu ve düşünce gibi zihinsel durumlarını düzenleyip yorumlayarak onlara bir anlam atfeder. Bu anlamlı düşünceler ile kendine dair bilgi edinir. Özbilinçli olmasının en önemli nedeni kendi içsel dünyasını (zihinsel içerikleri) anlaması ve dilsel olarak ifade edebilmesidir. İnsanın içsel ve dışsal verileri anlamlı kılma yatkınlığı, dilsel öğelerden anlamlı bütünlükler oluşturmaya benzetilebilir. Bu nokta, semantik ile özbilinç arasında bir ilişkiye işaret edilmektedir.

Pragmatik

Morris'in (1938) sınıflamasının son elemanı pragmatiktir. Dilin bu bileşeni, ifadelerin gündelik hayattaki sosyal kullanımı ile ilgilidir. Pragmatik, farklı konuları ele aldığı için kapsamlı bir çalışma alanına yayılır. En yalın haliyle, pragmatik bir dilsel ifadenin hangi bağlamda, ne amaçla, kime yönelik kullanıldığına odaklanır (Austin, 2020; Bates, 1976). Başka bir deyişle, bağlam (*context*) kavramı pragmatik için kilit bir konumdur. Pragmatik, dilin pratik/kullanım yönünü araştırdığı için insanların sosyal etkileşimlerini merkeze alır.

Yukarıda sayılan, dünyayı yapısal olarak düzenleme ve ondan anlamlı bir bütünlük oluşturma özelliğinin yanında, insana dair önemli bir diğer özellik onun sosyo-politik bir varlık olmasıdır (Aristoteles, çev. 1975). Tarih boyunca, küçük bir kabilenin üyesi olmaktan bir imparatorluğun tebaası olmaya kadar her çeşit grubun üyesi olagelmiş insan, sosyal bağlar kurma konusunda yetkindir. Zaten, sosyal ilişkileri gelişmemiş olan bir varlık ile benlik kavramının yan yana gelmesi düşünülemez (James, 1890/1950; Mead, 1934; Vygotsky, 1998). Toplum içinde yapıp etmeleri ile kendi benliğini kuran ve kendini var eden insan, bunu büyük ölçüde dil yeteneği ile başarır. Dil ile başarılı iletişim ve sosyal etkileşim sayesinde benlik bedeninin ötesine uzanır; bu yönüyle benlik diğerleri ile olan ilişkileri de kapsar. Pragmatik, benliğin sosyal yönünün ortaya çıkıp gelişmesi için hayati bir önem taşır; onu *sosyal ilişki* kavramından ayrı düşünmek zordur.

⁴Algı ve bilinç ayrımı için bkz. Damasio (2022).

Yukarıda açıklanan dil bileşenleri (sentak-semantik-pragmatik) ve benlik bileşenleri (bilinç-özbilinç-sosyal ilişki) arasındaki ilişki ilerleyen bölümlerde afazi ile ilgili yapılmış çalışmalar özelinde ele alınmıştır.

Afazinin Benlik Üzerindeki Etkileri

Beyin hasarına bağlı olarak ortaya çıkan ve bir dil bozukluğu olan afazi, beyin bölgelerinin kanlanmasını sağlayan damarların yırtılma, tıkanma gibi durumlarını kapsayan serebrovasküler olaylar (SVO) sonucunda meydana gelmektedir (Ardila, 2014). SVO, beyinin genellikle sol hemisferde dilsel aktivitelerle ilgili alanlarında kortikal ya da subkortikal bir hasar yarattığında, kişi dili anlama ve üretme becerilerinde (ya da her ikisinde) güçlük yaşadığı afazi durumuyla karşılaşmaktadır (Toğram ve Maviş, 2012). Afazili bireylerde, dilin sentaks ve semantik alanlarının etkilenmesi, dolayısıyla da dil kullanımının ve pragmatik zarar görmesi durumu söz konusudur. Sentaks, semantik ve pragmatik çerçevesinde yapılan benliğin, bu alanlardaki etkilenimlerin sonucunda nasıl bir değişime ve/veya kayba uğrayabileceği ilgi çekici bir konudur.

Afazi durumunda, etkilenen beyin alan(lar)ına ve hasarın büyüklüğüne göre kişideki dil bozukluğunun görünümü ve şiddeti değişmektedir (Basso, 2003). Bu da afazi vakalarında bir çeşitlilik yaratmaktadır. Örneğin, afazili bir hasta cümleleri anlamada güçlük yaşarken, bir diğeri düşüncelerini dile dönüştürmek için gerekli olan uygun sözcükleri seçme becerisini yitirebilir (Damasio, 1992). Kimi hasarlarda, kişi dili görece iyi anlayabilir ancak kendini ifade etmede, yani dil üretiminde zorlanır; kimisinde, kişi gramatik açıdan doğru cümleler kurabilir ancak bu cümleler anlamdan yoksundur. Örneğin global afazi gibi daha şiddetli afazi vakalarında ise kişi hem dilsel öğeleri anlamada hem de dilsel üretimlerde ciddi problemler yaşadığı için sözlü dil aracılığıyla iletişim kurmak imkansız hale gelmektedir (Ardila, 2014).

Afaziye yalnızca bir dil bozukluğu ya da sadece SVO kaynaklı bir hastalık olarak medikal perspektiften bakmak yeterli görünmemektedir. Simmons-Mackie ve Kagan (2007) “İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (International Classification of Functioning, Disability and Health [ICF])” yaklaşımını baz alarak, afaziden bahsederken vücut işlevi ve yapısı, çevre, aktivite-katılım ile kişisel etmenler ve benlik/kimlik komponentlerinden oluşan bir çerçeve sunmaktadır. Afazili bireylerin yaşam kalitesinden bahsedebilmek için bu bireylerin hayata katılımından (sosyal ilişkiler) başlayarak, benlik/kimliğe (bilinç, özbilinç) uzanan geniş bir perspektiften bakılması gerektiği vurgulanmaktadır. Afazili bireylere hayata katılım yaklaşımı çerçevesinde bakma gerekliliği, afazinin bu çok boyutlu etkileri sonucu ortaya çıkmıştır (Chapey ve ark., 2000).

Dil ve benlik arasındaki ilişki düşünüldüğünde, dil bozukluğuna sahip bu kişilerin bilinç, özbilinç ve sosyal ilişki temelinde yapılan benliklerinin nasıl etkilendiği önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Afazi, en genel haliyle, *beyin hasarına bağlı dil kaybı* olarak tanımlanmaktadır (Benson ve Ardila, 1996). Bu “*dil kaybı*”nın tanımı, sözlü ve yazılı dilde biçime (sentaks), içeriğe (semantik) ve kullanıma (pragmatik) ilişkin bozulmaları kapsayacak bir şekilde genişletilebilir (Ardila, 2014; Toğram ve Maviş, 2012). Afazi sonrasında kendini sözlü olarak ifade edemeyen bir kişinin ya da sözlü olarak ifade eden ancak ifadeleri anlamdan yoksun olan bir kişinin benliği dil bozukluğu yaşamadan önceki dönem ile aynı kalabilir mi? Tıpkı dil gibi sentaks, semantik ve pragmatik bütünlükle oluşturulan benliğin, bu alanlardaki “*kayıplardan/eksikliklerden*” etkilenmemesi olanaklı değildir. Literatürde, temel afazi tiplerinden kabul edilen Broca ve Wernicke afazili (Ardila, 2010) bireylerle yapılan ve bu etkilenmeye cevap arayan çalışmalar mevcuttur.

Bilinçli varlığın, deneyimlerini belleğe kodlamaya başladıktan sonra geçmişten şimdiye dek “kendi hayatının tarihini” açıkça hatırlayabilmesi benlik oluşturmak için elzemdir (Damasio, 2022). Kişinin zamanda değişmeden aynı kalabilmesi, başka bir deyişle, kişisel özdeşliğinin korunması gerekir (Locke, 2013). Simmons-Mackie ve Elman (2011) afazi ile birlikte bireylerin becerilerinde, sosyal rollerinde, ilişkilerinde ve toplumsal yaşamlarında birçok değişikliğin yaşandığını vurgulamaktadır. Hem deneyimlenen kişisel

değişimler hem de diğerlerinin bu değişimler karşısındaki tepki ve tutumları, kişinin afazi öncesi kimliği ile uyumamaktadır. Dolayısıyla afazili birey, afazi öncesi kimliğinin aynısı olamayan, yeni bir benlik/kimlik yapılanmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu *yeni benlik* bir anda ortaya çıkamamakta, zaman içerisinde, yeniden inşa edilmeyi bekleyen bir güçlük olarak afazili bireyi beklemektedir (Shadden, 2005).

Taubner ve arkadaşları (2020) tarafından inme sonrası afazi yaşayan bireylerle yaptığı görüşmelerde, kişilere halen aynı kişi olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlar değişmezlik-değişim (*constancy vs change*), aynılık-farklılık (*sameness vs difference*) ve özerklik-bağımlılık (*agency vs dependency*) özellikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Afazi sonrası bireylere profesyonel kimlikleri, diğerleriyle ilişkiler ve başka insanların gözünden nasıl algılandıkları gibi sorular dahil olmak üzere, hayatlarının ve benliklerinin aynı kalıp kalmadığı sorulmuştur. Bu kişiler dil kaybı öncesi ve sonrası ayrımını vurgulayarak, artık aynı kişi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Hinckley (2006) tarafından yapılan çalışmada “Afazili olarak başarılı bir yaşam sürmek için ne gerekir?” sorusuna verilen cevaplar çerçevesinde sosyal destek, geleceğe yönelik hedefler belirlemek, kişinin kendi gelişimine dair sorumluluk alması ve benlik algısının yeniden inşası şeklinde dört tema bulunmuştur. Afazili bireylerin “*öncekiyle aynı kişi değilim*”, “*afazili bireyler önceden oldukları kişi değiller, daha da kötüsü o kişiyi nasıl geri getireceklerini bilmiyorlar*.” şeklindeki ifadeleri, çalışmanın benlik ve benlik algısının yeniden inşası temalarını oluşturmuştur.

Afazi öncesi ve sonrası ayrımında benlik kavramı üzerine eğilen Brumfitt (1985, 1993) *önceki benliğini* (*previous self*) kaybeden afazi vakalarının, bir nevi yas tuttıklarını ve bu yas ile birlikte eski benliğin ideal olan benlikle özdeşleştirildiğini iddia etmektedir. Özellikle afazinin erken dönemlerinde, kişilerin *önceki benliklerini* idealize etme eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. İleri dönem çalışmacılar, benlik ve afazi ilişkisini ele alırken bir adım daha atarak, afaziye bir *kimlik hırsızı* (*identity theft*) olarak görmektedir (Shadden, 2005).

Literatürde yer alan çalışmaların bulguları birlikte ele alındığında, afazili bireyler için dil kaybının aslında bir çeşit benlik kaybı olarak deneyimlendiği görülmektedir. Zira, *artık aynı kişi olmamak, yeni bir benlik inşa etmek* gibi ifadeler, benliğin bir nevi kaybedildiği anlamına gelmektedir. Afazinin bu yönüne bir de sentaks, semantik, pragmatik açıdan bakmak, dil ve benlik ilişkisinin irdelenmesinde daha aydınlatıcı olacaktır.

Sentaks, ifade edici afazi türlerinden biri olan Broca vakalarında, oldukça etkilenen dil bileşenlerinden biridir (Ardila, 2014; Benson, 1979). Damasio’ya (1992) göre afazinin özü, dilsel işlemlerin ve düşüncelerin dile tercüme edilmesinde kullanılan mekanizmaların bozulmasıdır. İnsanlar, düşünceleri sözlü (ya da yazılı) olarak dile getirirken, yani düşünceleri tercüme ederken, dilin yapısal kurallarından ve anlamsal karşılıklarından yararlanmaktadır. Dolayısıyla, düşüncelerin ifadesinde bu yapıların uygun ve doğru kullanımı bir gerekliliktir. Alıcı dili görece korunmuşken, ifade edici dilde ciddi problemler yaşayan Broca afazili bireylerin, sınırlı dil üretimleri genellikle sentakstan yoksun, agramatik bir özellik göstermektedir (Ardila, 2010, 2014). Bu özellik, konuşulan dilin yapısına (örn., görece daha esnek bir sentaksa sahip olan Türkçe gibi) göre farklılık gösterebilir (Bkz. Slobin, 1991). Sentakstan yoksun bir dil kullanımı, bu kişilerin dilsel girdileri ve dünyaya ilişkin verileri düzenleme yetilerini ve bilinçlerini olumsuz etkilemektedir.

Semantik açıdan bakıldığında, afaziyle birlikte bu dil bileşenin de etkilendiği görülür. Broca vakalarının, dili anlamaları görece korunmuş olsa da sözcük adlandırma, ironi, mecazi ve soyut sözcükleri anlamak ve üretmek bu kişiler için güçleşmektedir (Sheppard ve Sebastian, 2021). Wernicke vakalarında ise dilin sentaktik yapısı korunmuş olup, akıcı ve gramatik açıdan doğru bir dil kullanımı görülmektedir (Ardila, 2014). Semantik açıdan ise durum çok daha ciddidir. Wernicke vakalarında, dilsel sorun temel olarak anlamlı sözcük düzeyindedir. Semantik öğelerin kullanımı ve seçimi problemlidir (Basso, 2008; Sheppard ve Sebastian, 2021). Dolayısıyla, bu vakaların dilsel üretimleri anlamdan yoksundur (Ardila, 2010). Literatürde

“boş/anlamsız konuşma” (*empty speech*) olarak adlandırılan bu durum, kişinin düşüncelerini anlamlı bir şekilde ifade etmesini zorlaştırmaktadır. Zira, anlatacağı düşüncüyü karşılayan sözcüğü bulma, kullanma ve anlama becerisi zarar görmüştür. Semantik alandaki etkilenimler, yukarıda özetlenen çalışmalar ışığında düşünüldüğünde, bireylerin kendilerine ilişkin farkındalıklarını (Hinckley, 2006; Taubner ve ark., 2020), yani özbilinçlerini olumsuz etkilemektedir.

Bilinç ve öz-bilinçten bahsedebilmek, kişinin iç ve dış duyularının farkında olmasına, dış duyuları organize edip anlamasına ve iç duyularını düzenleyip aktarabilmesine bağlıdır. Literatürde incelenen afazi vakalarında, afazili kişiler dış duyuları (örn., kendilerine yöneltilen dili) organize edip anlamamaktadırlar (Damasio, 1992). Öte yandan, semantik problemler nedeniyle, kendi iç duyularını (duygu, düşünce vb.) anlamlı bir şekilde organize edip bağlama uygun şekilde ortaya koyamamakta ve dinleyiciye aktaramamaktadırlar. Bilinç konusundaki bu sorun, kişinin kendine dair farkındalığını olumsuz etkileyeceği için benliğe zarar verir. Zira, dünyadan gelen verileri örgütlü bir şekilde düzenleyemeyen ve kendi zihinsel durumlarını dilsel olarak ifade edemeyen bir varlığın benliğini inşa etmesi engellenmektedir.

Dilin bağlama uygun şekilde kullanımını ifade eden pragmatik, dilin hem biçimsel hem de anlamsal özelliklerini bilmeyi ve kullanmayı kapsar. Sosyal iletişimin önemli bir komponenti olan pragmatik, sosyal ilişkilerin oluşması ve sürdürülmesi için de elzemdir (Adams, 2005). Afazili kişilerin yaşadığı *dil kaybı*, bu bireylerin diğerleriyle iletişim aracılığıyla sosyal ilişki kurmasını oldukça olumsuz etkiler. Afazi sonrasında, bireylerin yaşamlarında en çok etkilenen alanlardan birinin iletişim alanı olduğu (Oğuz ve Toğram, 2020), afazili bireylerin sosyal katılımlarının önemli derecede azaldığı (Dalemans ve ark., 2008) ve iletişim bozukluğunu takiben afazili vakaların sahip olduğu arkadaş oranında önemli azalmalar yaşandığı raporlanmaktadır (Hilari ve Northcott, 2006). Benliğin bir diğer önemli yönü, sosyal ilişkilerle toplumsal olarak belirleniyor olduğudur. Afazide görülen dil sorunları, kişiyi sosyal arenadan geri çekerek ve bir sosyal dışlanmaya neden olarak (Parr, 2007), kişinin bedeninin ötesine uzanan benliğinin sınırlarını daraltır. Zira, benliğin iletişim ve ilişki kurarak kendine yer edindiği zemin artık eskisi gibi değildir.

Tartışma

Bu çalışmanın amacı, dil ve benlik ilişkisini, dil bozukluklarından biri olan afazi üzerinden ele almaktır. Dilin doğasına ilişkin bir araştırma sentaks, semantik ve pragmatikğin birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Benlik konusundaki ana noktalar bilinç, özbilinç ve sosyal ilişkidir. Dil ve benliğin bu üç özelliğinin örtüştüğü iddiasından hareketle, bu çalışmada dil-benlik ilişkisi aydınlatılmaya çalışılmıştır. Afaziyle birlikte söz konusu ilişkinin doğasının nasıl etkilenebileceğine yönelik araştırmalar ele alınmıştır.

Afazi durumunu, yaşama katılım yaklaşımı (Simmons-Mackie ve Kagan, 2007) ile ele alan, afazinin bireylerin yaşam kalitesinin nasıl olumsuz etkilendiğini ortaya koyan ve afaziyle birlikte ortaya çıkan dünyaya (algısal), kişinin kendisine (psikolojik) ve sosyal ilişkilere dair sorunları ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, afazi kaynaklı iletişim bozukluğunun kişinin kendisine ve diğerlerine dair algısını değiştirdiğini (Taubner ve ark., 2020), depresyonun eşlik edebildiğini, sosyal katılımı azalttığını (Oğuz ve Toğram, 2020; Özmen, 2014), kişilerin sosyal ilişkiler kurmasını engellediğini (Dalemans ve ark., 2008; Davidson ve ark., 2008; Hilari ve Northcott, 2006), mesleğini sürdürmesini, önceki toplumsal rollerini yerine getirmesini imkansızlaştırdığını, aktivitelerinin azaldığını, vücut işlevinin eskisi gibi olmadığını (Simmons-Mackie ve Elman, 2011) raporlamaktadır.

Dildeki bozulma/kayıplar kişinin dünyaya, kendisine ve diğerlerine dair bakışını etkilemektedir. Bilinç açısından değerlendirilince, benliğe ilişkin değişim afazi vakalarının sentaktik açıdan dil yeteneklerinin zarar görmesi olarak karakterize olur. Literatürdeki afazi türleri ve semptomları düşünüldüğünde, (Ardila, 2014; Basso, 2003) bazı afazi vakaları, dilin kurallarını kullanamaz hale gelmekte; sözel üretimleri, gramatik açıdan

problemli olduğundan dinleyen için çoğu kez kaotik söz dizimleri olarak anlaşılmaktadır. Dünyanın algısal organizasyonunu mümkün kılan bilinç, sentaksın olmadığı bir dil ortamında kendini bütünsel olarak var edemez.

Broca ve Wernicke vakalarında, benliğin önemli yönlerinden biri olan öz bilinç de (kendi farkındalığı) etkileniyor görünmektedir. Sözcükleri anlamak ve üretmek Broca vakaları için güçleşmektedir (Sheppard ve Sebastian, 2021). Wernicke vakalarında ise semantik öğelerin kullanımı ve seçiminde sorunlar ortaya çıkmaktadır (Basso, 2008; Sheppard ve Sebastian, 2021). Bu vakaların dilsel üretimleri anlamdan yoksundur (Ardila, 2010). *Boş/anlamsız konuşma* olarak adlandırılan bu durum, kişinin kendi farkındalığını da etkileyecektir. Brumfitt (1985, 1993) afazi vakalarının *önceki benliğini* kaybettiklerini iddia etmektedir. Bu noktalardan hareketle, benlik ve afazi ilişkisini ele alırken Shadden (2005) afaziye bir *kimlik hırsızı* olarak nitelendirmektedir. Bu çalışmalar, afazinin bireylerin kendilerine ilişkin farkındalıklarını (Hinckley, 2006; Taubner ve ark., 2020), yani öz bilinçlerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Sosyal ilişkiler, benliğin bir komponenti olarak (Shadden, 2005) ele alındığında, ortaya çıkan iletişim bozukluğunun, afazide değişen pragmatik doğanın, sosyal ilişkilere ve dolayısıyla benliğe etkisi kaçınılmaz olmaktadır. Dil olmadan, benliğini ortaya koyamayan ve başkalarının da benliklerine ait verilere ulaşamayan afazili kişi aslında bir sosyal kopuş, bir *yalnızlık* (Nyström, 2006) yaşamaktadır. Bu kopma da beraberinde, kişinin çevresindekilere yabancılaşmasına yol açmaktadır. Benliğin bir parçası olan sosyal ilişkilerin azalması ya da yok olması bu kişilerin benliğini daraltmaktadır.

Damasio (1992) Wernicke afazisi olan kişilerin, karşı tarafın ne söylediğini anlayamadığı için paranoya eğiliminde olduklarını ifade eder. Bu bireylerin algı ile ilgili sorunu olmasa da dildeki bozulmalar dünya algısını dolaylı olarak etkileyebilir. Dil vasıtasıyla ilişki kurulan kişilerin, artık dil aracılığıyla ulaşılamaz olması nedeniyle aslında afazili kişinin çevresindekilere ve dünyaya bakışı değişiyor görünür. Afazili bireylerin, benlik anlayışı başkalarının gözünden nasıl görüldüğüne göre de farklılık gösterebilir. Bu kişilerin, halen aynı kişi olup olmadığını sorgulayan Taubner ve arkadaşlarının (2020) çalışmasına dönülürse, afazili bireyin önemli diğerleri (*significant other*) tarafından nasıl görüldüğü kişinin benlik algısını etkiler. Eğer bu kişi, afazi öncesi ile aynı kişiye ve kendisine de aynı kişiymiş gibi davranılırsa, kişi geçmişten getirdiği benliği ile bir bütünlük deneyimleri. Ancak, diğerleri tarafından bir nevi “*engelli*” ya da “*yetersiz*” gibi etiketler alır ve böyle bir algıya maruz kalırsa, benlik algısı zorunlu olarak değişir.

Afazi, yukarıda açıklanan algısal, psikolojik ve sosyal etkileri dolayısıyla, aslında kişileri bir tür yalnızlığa sürükler. Nyström (2006) afaziye bu etkileri sebebiyle bir tür varoluşsal yalnızlık (*existential loneliness*) olarak ele alır. Zira afazili kişilerin, birtakım duygusal, bilişsel, sosyal ve varoluşsal sorunları ortaya çıkar (Musser ve ark., 2015). Duygu, biliş, sosyallik ve varoluş benliğe içkindir. Kendilerini sosyal alanda, kişilerarası iletişim ve etkileşimde var edemeyen afazili bireyler, bir süre sonra aslında varoluşsal bir yalnızlık deneyimleri (Nyström, 2006). Afazi öncesi ile farklı olan bir benlik var olsa dahi, bu benlik eskisi gibi ortaya konamamaktadır. Çünkü benliği ortaya koymak ve var olabilmek için gerekli olan araçlardan en önemlisi olan dil ortamdan çekilmiştir.

Buraya kadar sunulan literatür bulguları ve iddiaları elbette bütün afazi vakaları için geçerli değildir. Afazili vakalar oldukça heterojen bir görünüm sergilemektedir (Hillis, 2007). Yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği gibi afazi görünümü etkilenen beyin alanlarına, kişinin afazi öncesi dönemdeki bilişsel becerileri ve entelektüel birikimine, sosyal çevresine, genel sağlık durumuna göre daha birçok farklı faktörden etkilenebilir. Afazinin başlangıçtaki görünümü zaman içerisinde değişebilir, bozukluk şiddeti azalabilir, bazı dilsel-iletişimsel beceriler görece daha korunmuş olabilir. Dolayısıyla afazinin uzun vadeli sonuçlarını etkileyen çok sayıda değişken bulunmaktadır (Halai ve ark., 2018). Tüm bu farklılıklar afazili vakaların keskin ve tek geçerli bir tanı almalarını zorlaştırmaktadır. Ancak yine de yukarıda sunulan literatür bulguları

doğrultusunda farklı afazi türlerine bağlı olarak benlik etkileniminden ve hatta benlik kaybından bahsetmek mümkün görünmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, afazi aslında kişinin sahip olduğu benliği değiştiriyor, hatta bir nevi çalıyor gibi görünmektedir. Afazide benlik/kimlik konusuna odaklanan çalışma bulguları, dil kaybının aslında bir nevi *benlik kaybı* olabileceği sonucunu doğurmaktadır (Brumfitt, 1983, 1995; Hinckley, 2006; Shadden, 2005; Taubner ve ark., 2020). Dil kaybı, kişinin benliğini kaybetmesi ve afazinin *beni ben* olmaktan çıkarması olarak kendini göstermektedir. Afazili kişiler için “ben kimim?” sorusuna cevap vermek zorlaşmaktadır. Bu zorluk, insanın kafasının karışmasına, bulunduğu zeminin kayganlaşmasına ve zamanla “kendi(benliği)ni kaybetme” riskiyle karşılaşmasına neden olmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Yazar Katkısı	Çalışma Konsepti/Tasarım- V.Ç., N.Y.Ç.; Veri Toplama- V.Ç., N.Y.Ç.; Veri Analizi/Yorumlama- V.Ç., N.Y.Ç.; Yazı Taslağı- V.Ç., N.Y.Ç.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- V.Ç., N.Y.Ç.; Son Onay ve Sorumluluk- V.Ç., N.Y.Ç.
Çıkar Çatışması	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Author Contributions	Conception/Design of Study- V.Ç., N.Y.Ç.; Data Acquisition- V.Ç., N.Y.Ç.; Data Analysis/Interpretation- V.Ç., N.Y.Ç.; Drafting Manuscript- V.Ç., N.Y.Ç.; Critical Revision of Manuscript- V.Ç., N.Y.Ç.; Final Approval and Accountability- V.Ç., N.Y.Ç.
Conflict of Interest	The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support	The authors declare that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Volkan Çiftçi (Dr. Öğretim Üyesi)
Author Details	¹ Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Adana-Türkiye 0000-0001-5576-6255 vciftci@atu.edu.tr
	Nevin Yılmaz Çiftçi (Dr. Öğretim Üyesi)
	² İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, İzmir-Türkiye 0000-0002-9226-8981 nevin.yilmaz@bakircay.edu.tr

Kaynakça | References

- Adams, C. (2005). Social communication intervention for school-age children: Rationale and description. *Seminars in Speech and Language*, 26(3), 181-188. <https://doi.org/10.1055/s-2005-917123>
- Ardila, A. (2010). A proposed reinterpretation and reclassification of aphasic syndromes. *Aphasiology*, 24(3), 363-394. <https://doi.org/10.1080/02687030802553704>
- Ardila, A. (2014). *Aphasia handbook*. Florida International University. <https://aalfredoardila.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/07/ardila-a-2014-aphasia-handbook-miami-fl-florida-international-university2.pdf>
- Aristoteles. (1975). *Politika* (M. Tuncay, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Armstrong, D. (1981). *The nature of mind and other essays*. Cornell University Press.
- Austin, J. L. (2020). *Söylemek ve yapmak* (R. L. Aysever, Çev.). Metis Yayınları.
- Basso, A. (2003). *Aphasia and its therapy*. Oxford University Press.
- Basso, A. (2008). Recovery and treatment of acquired reading and spelling disorders. B. Stemmer ve H. A. Whitaker (Ed.), *Handbook of the neuroscience of language* içinde (s. 417-425). Elsevier.
- Bates, E. (1976). *Language and context: The acquisition of pragmatics*. Academic Press Inc.
- Benson, D. F. (1979). *Aphasia, alexia and agraphia*. Churchill Livingstone Inc.

- Benson, D. F. ve Ardila, A. (1996). *Aphasia: A clinical perspective*. Oxford University Press.
- Bleile, K. M. (2004). *Manual of articulation and phonological disorders: Infancy through adulthood* (2. baskı). Thomson/Delmar Learning.
- Bloom, L. ve Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. John Wiley & Sons.
- Brumfitt, S. M. (1985). The use of repertory grids with aphasic people. N. Beail (Ed.), *Repertory grid technique and personal constructs* içinde (s. 89-106). Croom Helm.
- Brumfitt, S. M. (1993). Losing your sense of self: What aphasia can do. *Aphasiology*, 7(6), 569-575. <https://doi.org/10.1002/9780470699171.ch11>
- Carnap, R. (1919). *The logical syntax of language* (A. Smeaton, Çev.). Routledge.
- Carruthers, P. (2000). *Phenomenal consciousness*. Cambridge University Press.
- Chapey, R., Duchan, J. F., Elman, R. J., Garcia, L. J., Kagan, A., Lyon, J. G. ve Simmons Mackie, N. (2000). Life participation approach to aphasia: A statement of values for the future. *The ASHA Leader*, 5(3), 4-6. <https://doi.org/10.1044/leader.FTR.05032000.4>
- Chomsky, N. (1957/2002). *Syntactic structure*. Mouton De Gruyter.
- Chomsky, N. (2018). *Dil ve zihin* (A. Kocaman, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Crick, F. (1997). *Şaşırtan varsayım: İnsan varlığının temel sorunlarına yanıt arayışı*. Tübitak.
- Crocker, J ve Canavello, A. (2012). Self and identity: Dynamics of persons and their situations, Deaux, K. ve Snyder, M. (Ed.). *The Oxford handbook of personality and social psychology* içinde (s. 263-286). Oxford University Press.
- Dalemans, R., de Witte, L. P., Lemmens, J., van den Heuvel W. J. ve Wade, D. T. (2008). Measures for rating social participation in people with aphasia: a systematic review. *Clinical Rehabilitation*, 2(6), 542-55. 11. <https://doi.org/10.1177/0269215507087462>
- Damasio, A. R. (1992). Aphasia. *New England Journal of Medicine*, 326(8), 531-539. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1056/NEJM199202203260806>
- Damasio, A. R. (2022). *Hissetmek ve bilmek: Aklın bilinç kazanması* (M. Kırca ve P. Gözel, Çev.). Odtü Yayıncılık.
- Davidson, B., Howe, T., Worrall, L., Hickson, L. ve Togher, L. (2008). Social participation for older people with aphasia: The impact of communication disability on friendships. *Topics in Stroke Rehabilitation*, 15(4), 325-40. <https://doi.org/10.1310/tsr1504-325>
- Dumontheil, I. (2014). Development of abstract thinking during childhood and adolescence: The role of rostralateral prefrontal cortex. *Developmental Cognitive Neuroscience*. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2014.07.009>
- Descartes, R. (1993). Meditations on first philosophy. S. Twayman (Ed.), *Meditations on first philosophy in focus* içinde (s. 34-100). Routledge.
- Eagleman, D. (2022a) *Beyin: Senin hikayen*. (Z. A. Tozar, Çev.). Domingo.
- Eagleman, D. (2022b). *Incognito: Beynin gizli hayatı*. (Z. A. Tozar, Çev.). Domingo.
- Epstein, W, Dember, W. N. ve West, L. J. (2022). *Perception*. Encyclopedia Britannica. 27 Aralık 2022'de <https://www.britannica.com/topic/perception> sitesinden erişildi.
- Frege, G. (1884/1948). Sense and reference. (M. Black, Çev.). *The Philosophical Review*, 57(3), 209-230.
- Garrett, B. (2002). *Personal identity and self-consciousness*. Routledge.
- Gazzaniga, M. S. (1978). The Split-brain revisited, *Scientific American*, 279(1), 50-55. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0798-50>
- Halai, A. D., Woollams, A. M. ve Ralph, M. A. L. (2018). Predicting the pattern and severity of chronic post-stroke language deficits from functionally-partitioned structural lesions. *NeuroImage: Clinical*, 19, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.nicl.2018.03.011>
- Heatherton, T, Krendl, A. C., Macrae, C. N ve Kelley, W. M. (2007). A social brain sciences approach to understanding self. C. Sedikides ve S. J. Spencer (Ed.) *The self* içinde (s. 3-20). Psychology Press.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve zaman*. (K. Ökten, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Hilari, K. ve Northcott, S. (2006). Social support in people with chronic aphasia. *Aphasiology*, 20(1), 17-36. <https://doi.org/10.1080/02687030500279982>
- Hillis, A. E. (2007). Aphasia: Progress in the last quarter of a century. *Neurology*, 69(2), 200-213. <https://doi.org/10.1212/01.wnl.0000265600.69385.6f>
- Hinckley, J. J. (2006). Finding messages in bottles: Living successfully with stroke and aphasia. *Topics in Stroke Rehabilitation*, 13(1), 25-36. <https://doi.org/10.1310/FLJ3-04DQ-MG8W-89EU>
- Hume, D. (2009). *İnsanın doğası üzerine bir inceleme*. (E. Baylan, Çev.). BilgeSu Yayınları.
- James, W. (1890/1950). *Principles of psychology*. (I. Basım). Dover Publications.
- Kant, I. (2015). *Saf aklın eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi
- Kelly, G. (1955/1991). *The psychology of personal constructs*. Routledge

- Leonard, L. (2000). Theories of language learning and children with specific language impairment. Perkins, M. ve Howard, S. (Ed.). *New directions in language development and disorders* içinde (s. 53-59). Plenum Publishers.
- Locke, L. (2013). *İnsan anlığı üzerine bir deneme* (V. Hacıdıroğlu, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Lycan, W. G. (2022). *Dil felsefesi: Güncel sorunlar, çözümler ve tartışmalar* (R. L. Aysever, Çev.). Say Yayınları.
- Martinich, A. P. (1996) Introduction. A. P. Martinich, (Ed.), *Philosophy of language* içinde (s. 3-19). Oxford University Press.
- Marx, K. ve Engels, F. (2004). *Alman ideolojisi [Feuerbach]*. (S. Belli, Çev.). Sol Yayınları.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society: From the standpoint of a social behaviorist*. C. W. Morris (Ed.). The University of Chicago Press.
- Morris, C. W. (1938). Foundations of the theory of signs. *International encyclopedia of unified science* içinde (s. 1-59). Chicago University Press.
- Musser, B., Wilkinson, J., Gilbert, T. ve Bokhour, B. G. (2015). Changes in identity after aphasic stroke: Implications for primary care. *International Journal of Family Medicine*, 970-345. <https://doi.org/10.1155/2015/970345>
- Nyström, M. (2006). Aphasia—an existential loneliness: A study on the loss of the world of symbols. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1(1), 38-49. <https://doi.org/10.1080/17482620500501883>
- Oğuz, Ö., ve Toğram, B. (2020). Afazili bireylerde yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 247-278.
- Owens, R. E., Farinella, K. A. ve Metz, D. E. (2019). Childhood language impairments. *Introduction to Communication Disorders: A lifespan Evidence-based Perspective* (6. baskı) içinde (s. 66-71). Pearson.
- Özmen, İ. A. (2014) *Yakınlarının gözünden afazili kişilerin sosyal katılımının ve dil kullanımının belirlenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Parr, S. (2007). Living with severe aphasia: Tracking social exclusion. *Aphasiology*, 21(1), 98-123. <https://doi.org/10.1080/02687030600798337>
- Piaget, J. (1954/2000). *The construction of reality in the child*. Routledge.
- Pinker, S. (2021). *Dil içgüdü: Zihin dili nasıl meydana getirir*. Bilge Kültür Sanat.
- Plunkett, K. (1997). Theories of early language acquisition. *Trends in Cognitive Sciences*, 1(4), 146-153. [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(97\)01039-5](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(97)01039-5)
- Russell, B. (1905). On denoting. *Mind*, 14, 479-493.
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik: Fenomenolojik ontoloji denemesi*. (T. Ilgaz ve G. Ç. Eksen, Çev.). İthaki.
- Shadden, B. (2005). Aphasia as identity theft: Theory and practice. *Aphasiology*, 19(3-5), 211-223. <https://doi.org/10.1080/02687930444000697>
- Sheppard, S. M. ve Sebastian, R. (2021). Diagnosing and managing post-stroke aphasia. *Expert Review of Neurotherapeutics*, 21(2), 221-234. <https://doi.org/10.1080/14737175.2020.1855976>
- Simmons-Mackie, N. ve Elman, R. J. (2011). Negotiation of identity in group therapy for aphasia: The Aphasia Café. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 45(1), 1-12. <https://doi.org/10.3109/13682822.2010.507616>
- Simmons-Mackie, N. ve Kagan, A. (2007). Application of the ICF in aphasia. *Seminars in Speech and Language*, 28(4), 244-253. <https://doi.org/10.1055/s-2007-986521>
- Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. Copley Publishing Group.
- Slobin, D. I. (1991). Aphasia in Turkish: Speech production in Broca's and Wernicke's patients. *Brain and Language*, 41(2), 149-164. [https://doi.org/10.1016/0093-934x\(91\)90150-y](https://doi.org/10.1016/0093-934x(91)90150-y)
- Taubner, H., Hallén, M. ve Wengelin, Å. (2020). Still the same?—Self-identity dilemmas when living with post-stroke aphasia in a digitalised society. *Aphasiology*, 34(3), 300-318. <https://doi.org/10.1080/02687038.2019.1594151>
- Toğram, B. ve Maviş, İ. (2012). Afazi Dil Değerlendirme Testi'nin geçerlik, güvenirlik ve standardizasyon çalışması. *Türk Noroloji Dergisi*, 18(3), 96-103. <https://doi.org/10.4274/Tnd.16779>
- Tomasello, M. (2005). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.
- Verheoven, L. (2014). Vocabulary growth. P. J. Brooks ve V. Kempe (Ed.), *Encyclopedia of language development* içinde (s. 344-350). SAGE Publications.
- Vygotsky, L. (1998). *Düşünce ve dil* (S. Koray, Çev.). Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2020). *Felsefi soruşturmalar* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.